

METAFOR

**Boğaziçi Üniversitesi
Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
&
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ortak Yayını
2017 / 2**

The Department of Western Languages and Literatures and the Department of Turkish Language and Literature at Boğaziçi University are pleased to announce the launching of a new journal: METAFOR: The Boğaziçi University Journal of Literary Studies.

Our mission is to issue an academic periodical of the highest standards, one that provides a forum for innovative discussions in the field of literary studies and literary criticism. The journal accepts submissions of original essays, book reviews, interviews and short commentaries.

We especially welcome contributions that take an interdisciplinary and comparative approach. METAFOR will be a semi-annual journal, accepting submissions in Turkish and English. All submissions will be peer-reviewed by referees assigned by the editorial board.

Editors and Board of Advisors

Chief Editors

Aslı Tekinay, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Nur Gürani Arslan, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı

Co-editors

Zeynep Sabuncu, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Ayşe Naz Bulamur, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları

Editorial Board

Olca Akyıldız, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Aylin Alkaç, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Ceyda Arslan Kechriotis, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Işıl Baş, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Ayşe Naz Bulamur, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Fatma Büyükkarcı Yılmaz, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Eda Dedebaş-Dündar, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Tulay Gençtürk Demircioğlu, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Özlem Görey, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Matthew Gumpert, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Nur Gürani Arslan, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Halim Kara, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Özlem Ögüt, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Veysel Öztürk, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Zeynep Sabuncu, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Aslı Tekinay, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Zeynep Uysal, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Cihan Yurdaün, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları

Advisory Board

Nazmi Ağıl, Koç Üniversitesi
Walter Andrews, The University of Washington
Kristin Dickinson, University of Michigan
Burçin Erol, Hacettepe Üniversitesi
Erdağ Gökner, Duke University
Sibel Irzık, Sabancı Üniversitesi
Mehmet Kalpaklı, Bilkent Üniversitesi
Hakan Karateke, The University of Chicago
Kader Konuk, University of Duisburg-Essen
Esra Melikoğlu, İstanbul Üniversitesi
Mustafa Kemal Mirzeler, Central Michigan University
Emma Parker, Leicester University
Jale Parla, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Meg Russett, University of Southern California
Cevza Sevgen, Boğaziçi Üniversitesi
Selim Sırrı Kuru, The University of Washington
Atilla Silkü, Ege Üniversitesi
Özden Sözüalan, İstanbul Üniversitesi
Baki Tezcan, University of California, Davis
Şebnem Toplu, Ege Üniversitesi

Editorial Assistants

Merve Kansız, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Ayşegül Pomakoğlu, Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı

Layout and Design

Cihan Yurdaün, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları

Copy Editor

Leila Braverman, Boğaziçi Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları

Table of Contents

Nazmi Ağıl

‘Or in the Incestuous Pleasure of His Bed’: An Eco-Feminist Approach to Wordsworth’s *The Prelude* / ‘Onun Günah Yatağında Hazlar İçinde’: Wordworth’ün Prelüd’üne Eko-Feminist Bir Yaklaşım -----1

Didem Arvas

Eleştirinin Büyübozumu: Aşk Romanına İlişkin Eleştirilerin Sorgulanması / The Disenchantment of the Criticism Questioning of the Critiques Regarding the Novel of *Love* ----- 13

Coşkun Liktör

In Search of the Ghosts of Postcolonial Gothic: Fred D’aguiar’s *Feeding the Ghosts* / Fred D’aguiar’ın *Feeding the Ghosts* Romanında Postkolonyal Gotiğin Hayaletleri ----- 25

Catherine MacMillan

Turkish Passions: Gendered Stereotyping and Postcolonial Fetish in Pierre Loti’s *Aziyadé* and Antonio Gala’s *La Pasión Turca* / Türk Tutkuları: Pierre Loti’nin *Aziyadé*’sinde ve Antonio Gala’nın *La Pasión Turca*’sında Cinsiyete Dayalı Steryotip ve Sömürge Sonrası Fetiş ----- 39

Ayşem Seval

Hey-day in the Blood and Mutiny in the Bones: The Body Image in *Hamlet* / Kanda Taşkınlık, Kemikte İsyan: *Hamlet*’te Beden İmgesi -----57

Ayşegül Turan

Recovering (from) the Past in V.S. Naipaul’s *The Mimic Men* / V.S. Naipaul’un *Taklitçiler* Romanında Geçmiş Kurtarmak ve Geçmişten Kurtulmak -----70

Defne Türker Demir

Native American Autobiographical Practices: Louis Owens - A Temporally and Spatially Constructed Subjectivity / Amerikan Yerli Yazınında Benlik Temsili: Louis Owens’ın Özyaşam Öykülerinde Zaman ve Uzamlı Kurgulanan Kimlik ----- 87

Authors’ Biographies -----106

Eleştirinin Büyübozumu: Aşk Romanına İlişkin Eleştirilerin Sorgulanması

Didem Arvas Balta

Boğaziçi Üniversitesi

didemarvas@gmail.com

Özet

Elif Şafak, *Aşk* romanına dair açıklamalarında “zıt gibi görünen karakterleri olan tasavvufi aşk ile dünyevi aşkı evrensel bir öz arayışı” içinde buluşturmak istediğini ifade etmiştir. Bu ifade genel olarak yazarın, manevi aşkı, dünyevi aşkın nesnesi kılarak yeniden yazmak istediği biçiminde yorumlanmıştır. Buna karşın, bu çalışmada inceleyeceğim eleştirilerin temel meselesi, *Aşk*’ın inanç deneyimi ile dünyevi aşk arasında bir geçişkenlik olduğuna işaret etmesi değildir. Asıl mesele metnin bu geçişkenlik üstüne ortaya koyduğu iddia edilen yorumudur. Eleştirmenlere göre, bu yorum Sûfî aşkını bütünüyle dünyevî bir deneyimin aracı kılarak değersizleştirmektedir. Fakat eleştirilerde, bu yorumun metinden hareketle değil, yazarın biyografisinden ve açıklamalarından çıkarsandığına işaret eden sayısız örnek vardır. Bu nedenle Düccane Cündioğlu, Şükrü Argın ve Mehmet Tekin tarafından kaleme alınan eleştirilerde, eleştiri nesnesinin nasıl belirlendiğine, eleştirinin dinamikleri üzerinden bakarak incelemek gereği duydum. Bu incelemeyi sonuçlandırırken aydınlatmış olmayı umduğum asıl konu, *Aşk* romanına yönelik eleştirilerde “dünyevileştirmenin” neye tekabül ettiğini aydınlatmak ve bu eleştirinin nasıl yazarın ortaya koyduğu “niyet” üzerinden okunduğunu göstermektir. Çünkü kurmaca içindeki ideolojiyi görünür hale getirmeye koşullanan edebiyat eleştirisi her zaman eleştirdiği nesnede belirlediği yanlışlığı yansılayarak ideolojiyle ilişkilenmekle tehdit edilir.

Anahtar Sözcükler: Elif Şafak, tasavvufi aşk/dünyevi aşk, Düccane Cündioğlu, Şükrü Argın, Mehmet Tekin.

The Disenchantment of the Criticism
Questioning of the Critiques Regarding the Novel of *Love*

Didem Arvas Balta

Boğaziçi University

didemarvas@gmail.com

Abstract:

Elif Şafak, in her statements regarding to the novel *Aşk*, expressed that she wanted to bring together the kinds of love of opposite characters as the otherworldly Sufi love and worldly, corporeal love. in the quest of attaining universal essence of love. It was interpreted generally in the way that she aims to rewrite the Sufi love as the object of worldly love. Albeit, the critiques I have engaged in this research, the transivity between the experiences of Sufi love and worldly love in the novel is not accounted as the basic issue. The issue is the comment of the text that is claimed to be made on the Sufi love. As much as it is seen to the critics, such a comment trivializes the transcendent love as a total worldly experience. But there are countless examples indicating critics' arguments do not follow the text, but directly act upon the author's biography and explanations which were engaged with the novel. For this reason, I feel the urge to examine how the object of critique is determined through the dynamics of the literary criticism in these critiques. The point that I hope I would have illuminated as I concluded my research, how the subject of this criticism is not deduced from the text but it is determined by the hypothetical authorial intention. Because a literary criticism that is actually aimed to make visible the ideology is always threatened by imitating mimetically the mistake in the critical object and therefore related with ideology.

Keywords: Elif Şafak, sufi/corporeal love, Dücan Cündioğlu, Şükrü Arın, Mehmet Tekin.

Charles Taylor'ın ünlü kitabı *Sources of Self: The Making of Modern Identity*'de bahsettiği modern birey figürünü bir an için gözümüz önüne getirelim¹. Kozmik düzenle ya da mutlaklıkla bağı kesildiği için kriz değilse bile kafa karışıklığı içinde seküler ve kaotik bir dünyaya anlam vermeye çalışan bir insan durur karşımızda. Bu betimleme, bireyin evrenle harmonisini kaybettiği, dünyevi kaygıların öne çıktığı seküler dünyada yeni pozisyon alımını gösterir bize. Modern anlamda birey nosyonunun kaynağı böyle bir kendilik algısından çıkmakta ve tasavvufi bir deneyimin kavranmasını temelden güç bir mesele haline getirmektedir. Bu bağlamda, Elif Şafak'ın romanı *Aşk*; “ilahi aşk”, “modern zamanlar”, “kutsal şahsiyetler” ve “roman anlatısı” gibi farklı kavramları yan yana getirerek bu güçlüğü meydan okumaktadır. Yazar, aynı zamanda, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Şems-i Tebrizî gibi tarihi şahsiyetleri, romanın kurmaca dünyası içine çekerek muhtemel tepkileri de bir bakıma peşinen göğüslemiştir. Çünkü bu şahsiyetler tasavvuf gibi kadim bir geleneğin öncüleri sayılan kutsal şahsiyetlerdir ve kutsalın temsili, sanat aracılığıyla temsilin karmaşık ve tartışmalı yapısına ilaveten sorunlu bir süreçtir.

Hristiyanca bir anlamlandırma biçimi olan tipolojik simgesellikte, kutsiyet atfedilen şey ya da kişi, sözlü kültürden başka bir medyuma taşınırken anlatı indirgenmek zorundadır. İmgeleştirme sürecinde anlatının muğlaklığını ve çok yönlülüğünü zedeleyen bir eksiltme vardır. Daha ziyade kutsal şahsiyetleri betimlemek bir yöntem olarak kullanılan tipolojik simgeleştirme, gerçeklikle ve sanatla kurulan ilişkiyi sorunlu hale getirir.² *Aşk* romanının yayın aşamasındayken neden olduğu tepkinin ve kitabın yayınlanmasının ardından yağın eleştirilerdeki hassasiyetin yöneldiği adres, bir bakıma bu tarihi şahsiyetlerin yaşam hikâyelerinin romanın kurmacalığı içinde anakronik bir bakışla biçimlendirilmiş olmasıdır. Ancak bununla birlikte, dünyevi bir deneyim olduğu düşünülen tensel *aşkın* metaforu olarak, uhrevi bir deneyim olarak tanımlanan tasavvufi/ilahi aşkın seçilmiş olmasıdır.

Aşk romanı etrafında gelişen tartışmalarda eleştirmenlerin çıkış noktasın belirleyen yazarın açıklamaları olmuştur. Mesela; bu romanda tasavvufun, tensel aşkın metaforu olarak kullanıldığı argümanı öncelikle yazar tarafından dile getirilmiştir. Burada önemli olan ayrım metnin değerlendirilmesinde yazarın niyetini mi temel alacağız sorusudur. Çünkü bilindiği gibi metnin, yazarsal niyeti aşan bir fazlalığı vardır. Dolayısıyla yazarsal niyeti denklemin dışında bırakmadan yapılacak bir değerlendirme salt yazarsal niyeti eleştirmek ile bu niyetin metnin içinde nasıl temsil edildiğine bakmak arasındaki eleştirel yaklaşım farklılığını da ortaya koymaktadır. Bu fark, aynı zamanda metnin

¹ Charles Taylor, *Sources of Self: The Making of Modern Identity*, Harvard University Press: (1989) 512.

² Landow, George P., *William Holman Hunt and Typological Symbolism*, Yale University Press: (1979) 88.

kendisine yönelik beklentilerin bir tasarımı olmanın ötesinde, belirli bir toplumsal deneyim etrafında oluşan dile ve edebiyata içkin sınırlara ve metnin temsile direnen niteliğine de işaret eder. Böylece Edward W. Said'in bahsettiği eleştirel bilinç (*critical consciousness*) taşıyan dinamik bir eleştirinin potansiyellerini gösterir. *Aşk* romanına gelen eleştirilere bu bilinçle baktığımızda akla pek çok soru gelmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Antoine Compagnon'nun "okur" ve "metin" kavramlarını dışarıda bırakarak edebiliği kavramaya çalışan bir eleştiri, edebî eleştiri alanında nasıl konumlandırılabilir? Yazarı metnin nihai sahibi olarak görmeden bundan bağımsız bir eleştiri nasıl kurulabilir? Baskın dili kullanmaksızın hâkim kültürün getirdiği taleplerin baskılarına direnerek dinamik bir eleştiri üretilebilir mi? Bu sorular çoğaltılabilir ama temeldeki sorun eleştirinin hangi kavramlarla ve nasıl bir bakış açısıyla düşünülmesi gerektiği olarak kalır. Bu soruların yanıtını ararken Michel Foucault'nun "yazar" kavramı ile Said'in her iki anlamıyla yani; "eleştirel bilinç" in bir gereği ve metinsel deneyimin bir özelliği olarak kullandığı "dünyevilik" kavramlarının sunduğu bakış açısından destek alınacaktır.

Elif Şafak'ın kendi yapıtına dair açıklamalarının metnin önüne geçerek edebî eleştiriyi nasıl belirlediğini gösterebilmek için öncelikle eleştirmenler tarafından eleştirinin temel malzemesi yapılan yazarın kendi yapıtına dair değerlendirmelerine yer verilecektir. Bu bağlamda yazarın, kitabının tanıtım söyleşilerine bakılacaktır.

Bu söyleşilerde yaptığı açıklamalardan en çok dikkat çeken "zıt gibi görünen karakterleri olan manevi (tasavvufi) aşk ile dünyevi (tensel) aşkı evrensel bir öz" arayışı içinde buluşturmak istediğini söylemesi olmuştur:

Bu romanda okura yüreğimi açtım. Tasavvuf benim sırrımdı, o sırrı aşıkâr ettim. Şems ve Mevlana hakkında bir kitap yazayım arzusuyla kaleme aldım bu kitabı. Ben "aşk"ı anlatmak istedim. Buydu çıkış noktam. Hem dünyevi hem manevi boyutlarıyla aşkı yazdım. Zıt gibi görünen karakterleri yan yana getirerek evrensel bir öz yakalamayı arzuladım. 2008 senesinde Boston'da yaşayan üç çocuk annesi mutsuz bir Yahudi kadın için Mevlana ne ifade ediyor, bu sorunun cevabını kovaladım.³

Yazar tarafından dile getirilen bu beklenti, sanki bir taraftan diğerine geçilebilen bir eşikte; deneyimler arasındaki farklılıkların silinerek tasavvufi ve tensel aşkın birbirinin içine geçmesi ile yakalanacak yeni ve evrensel bir öze gönderme yapmaktadır. Bu ifade; yazarın, İslam'ın Allah inancına özgü olan "tasavvufi" aşkını "yeniden yazarak" evrensel bir deneyime dönüştürmeyi tasarlamış olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ancak irdelenecek Dücan Cündioğlu, Şükrü Argın ve Mehmet Tekin'in eleştirilerinde, yazarın yapıtını "tasavvufi roman" değil

³ Elif Şafak, "Aşk Kitabı Çıktı", Zaman Gazetesi, 10 Mart 2009.

“içinden tasavvuf geçen” roman olarak tanımlaması, tasavvufun romandaki kullanımına yönelik itirazların da temellendirildiği bir nokta olmuştur. Bu nedenle, bu eleştirilerde, tasavvufun romana kendiliğini veren bir unsur olarak değil de bir dekor olarak araçsallaştırıldığı, evrensel bir öz arayışının nesnesi yapıldığı argümanı sıkça yer verilir.

Görüldüğü gibi inceleyeceğim eleştiriler, romanı inanç deneyimi ile dünyevi aşk arasında bir geçişkenlik olduğuna işaret etmesini değil; daha ziyade bu geçişkenlikte bir tarafın ağır basarak yekdiğerini bastırmasını tartışır.⁴ Bu yorum, ilk eleştiri noktasını ortaya çıkarır: “İlahi aşkın yekpare dünyevi bir deneyime tercüme edilmesi”⁵. Metafizik ve fiziksel düzlem gibi birbirinden farklı boyutlarda tecrübe edilen bu deneyimleri buluşturabilecek metaforik bir “eşik”in tahayyül edilebileceği tek yer edebiyattır ve bu, Elif Şafak’ın ifade ettiği gibi kendi icat ettiği ya da uyguladığı yeni bir şey değil; edebiyata içkin olan bir unsurdur. Graham Ward’un “*How Literature Resists Secularity*” adlı makalesinde işaret ettiği gibi, edebiyatın bir türlü tam olarak dünyevileştirilemeyen metafizik bir ufku (*horizon of transcendence*) ve durdurulamayan bir yönelimi vardır⁶. *Aşk*’ta olduğu gibi kutsal ya da tarihi konuları, şahsiyetleri ele alırken mevcut gerçeklik edebiyat aracılığıyla yeniden yazılır. Nitekim tasavvufu ele alan bir romanın Sûfi aşkını edebiyat yoluyla yeniden yazması, roman türü göz önüne alındığında neredeyse bir zorunluluktur; zira roman tarihi şahsiyetleri veya toplumsal olguları konu alıyorsa onları kaçınılmaz olarak yeniden yazıp dönüştürür. Ancak bu yeniden yazım aktarılan gerçekliği dünyevileştirecek diye bir kaide de yoktur; çünkü Ward’un da belirttiği gibi edebiyatın gayb’a gizeme açılan pencereleri vardır ve bu açıdan kestirilemez bir dönüştürme kapasitesi vardır. Dolayısıyla yazarın iddialı açıklamalarına dayandırılan bu eleştiri kendi kendinin altını oymaktadır.

İlk eleştiri noktasının bir sonucu sayılabilecek ikinci temel eleştiri noktası; tasavvufun vermek istenen mesaj yoluyla araçsallaştırıldığını iddia eder. Ancak eleştirmenlerin bu yorumu metinden hareketle değil, daha ziyade yazarın biyografisinden ve kitap tanıtımlarında yaptığı açıklamalardan çıkarsadıklarına dair önemli bulgular vardır. Bu nedenle, bu çalışmada, *Aşk* romanını eleştirmek üzere yazılmış üç ayrı metinde, eleştiri nesnesinin nasıl belirlendiğini, eleştirinin dinamikleri üzerinden incelemek gereği duydum. Dücane Cündioğlu, Şükrü Argın ve Mehmet Tekin’e ait makalelerin yan yana değerlendirilmesi, ideolojik yaklaşımlar ve otomatik/kişisel yargılara bağlı kalınarak yapılan eleştiriye, edebi

⁴ Nitekim herhangi bir romanın bu geçişkenliğe işaret etmesi yeni değildir, Fuzuli’nin “Leyla vü Mecnun”u ve diğer pek çok klasik anlatı aşkın dönüşümü temasına yer verirler.

⁵ Vurgu bana aittir.

⁶ Graham Ward, “*How Literature Resists Secularity: Literature and Theology*” (2010) 73–88,

eleştiri alanında konumlandırmanın güçlüğüne göstermesi bakımından önemli görünür.

Antoine Compagnon *Literature, Theory and Common Sense* kitabında edebîlik kavramının işaret ettiği çoğulcu teori, okurun alımlama biçimini işe koşacak ve biyografik yazardan tümüyle bağımsız işlemeyen bir süreçten bahseder⁷. “What is an Author?” makalesinde okurun pozisyonunu deşifre eden Foucault da; okurun metni alımlayışının, yazarın nasıl algılandığından ve nasıl bir söylem kurduğundan bağımsız olmadığını belirtir⁸. Bu durumda; biyografik yazardan, yazarın üretim süreçlerinden ve bunun dönemin okuru tarafından nasıl algılandığından ayrılmayacak edebî bir anlamlandırma süreci olduğuna işaret etmektedir. Edward Said bu anlamlandırmanın “metnin dünyeviliği”ni göz önüne alarak mümkün olacağını söylemektedir⁹. Metnin dünyeviliği, metnin içinde biçimlendiği dünyanın, yani, yazarın yazma anının ya da biyografisinin etkilerinin bir bileşkesini, romandaki hikâyenin de taşıması demektir. Böylelikle metin, mesela *Aşk*’ın metni, kurmaca dünyasında metinselleşen tasavvufi tahayyülden bağımsız bir oluşa sahip olur. Bu kavram Compagnon ve Foucault’nun “edebîlik” ve “alımlama” kriterlerine ilaveten yazarın yazım anının üretim şartlarıyla birleştiği bir gerçekliğe gönderme yapmaktadır. Okurken ve eleştirirken üretim şartlarının belirlediği bir dünyanın ve edebi yapının içinden çıktığı bir bağlam olduğunun farkında olmak iki açıdan önemlidir. Bu farkındalık hem metin ile eleştirel bir mesafe kurabilmeyi hem de otomatik yargılarımız ve ideolojik pozisyonumuzla hesaplaşabilmeyi sağlar. Bunun önemi bahsettiğim eleştiri metinlerini okurken daha iyi anlaşılıyor.

İncelenecek eleştirilerden ilki; Düccane Cündioğlu’nun *Yeni Şafak*’taki köşesinde seri halinde kaleme aldığı makalelerde yer almıştır. Yukarıda bahsi geçen her iki eleştiri noktasını da içinde barındırmaktadır. Bu makale yoluyla öne sürülen temel argüman “*Aşk*’ta tasavvufi mecazın yazarın elinde bir hakikate dönüşmüş” olmasıdır.¹⁰ Bu eleştiri, aslında yazarın tensel ve ilahi aşkın deneyimini roman dünyası içinde buluşturan “eşik”e yapılan bir itirazdır. Çünkü edebiyatın muğlaklığının mümkün kıldığı metaforik eşikte aynı aşkınlık (transandant/müt’el) düzeyinde buluşturulan ve metnin içinde yeniden yazılan bu deneyimler arasında yaşanan etkileşim, ayırt edici özelliklerin silinmesine yol açmaktadır. Romanda bir metafor olarak kullanılan ilahi aşkın, bilinen yegâne deneyim olan dünyevi aşka dönüşmesi ise yazarın yönelimini yansıtır. Örneğe

⁷ Antoine Compagnon, *Literature, Theory and Common Sense*. Princeton: (Princeton University Press 2004), 4.

⁸ Michel Foucault, “What is an Author?”, 1969 <http://english.colorado.edu/>

⁹ Edward W. Said, *The World, the Text and the Critic*. Harvard University Press: (1999.) 23-50.

¹⁰ Düccane Cündioğlu “Mevlana, Şems ve Aşk”, *Yeni Şafak* Gazetesi, 25, 2009,8.

Fuzuli dünyevi aşkı uhrevi bir aşka dönüştürmüştür. Cündioğlu'nun en bu deneyimlerin yan yanalıdır, ancak bunun yanı sıra, Mevlânâ, Kerra, Şems ve Kimya Hatun gibi tarihi kişiliklerin hayatlarını çarpıtarak “sadece hakikati değil sanatı da incitmiş” olmasına tepkilidir.¹¹ Ancak makalesinin henüz başında, özyaşamöyküsünde Şems'in etkisine değinen Cündioğlu'nun bu tür metinlere manevi bir deneyimi aramak üzere yöneldiği anlaşılmaktadır:

Ne de olsa şiirdi, romandı sanattı...mecazdı. Bunlar sözüm ona kanatları (ilmi) güçlü olanların semasıydı...Şems'in ışığı onlara hangi hakikatin açıklamasını göstermişti? Sonuç gayet acı vericiydi. Çünkü ortada hakikat değil, hatta hakikatin edebiyatı bile değil; hakikatin edebiyatının edebiyatı vardı.¹²

Bu ifadenin üstüne düşünülürken anlamsızlaşması, Cündioğlu'nun edebiyat için öngördüğü gerçekliğin, “tasavvufi hakikat anlayışı” olarak adlandırdığı akideyle temelde aynı olmasından kaynaklanır. Yazar, bu tür romandan beklentisini şöyle ifade eder:

Hakikatten yoksun ve samimiyetten! Ferd planında çekilen ıstırabın kokusu duyulmuyor; ne şahsi bir hesaplaşmanın ne gerçek bir acının! İlâhi aşk, beşeri aşk...Hepsi de nadan edebiyatı! Hepsi de birer dil oyunu! Evet hepsi de yaşanmamış bir aleme öykünmenin ürünü!¹³

Halbuki Cündioğlu'nun bu yapıtın kullandığı temsil mekanizmalarına getirdiği eleştirilerin hepsi, başka bir açıdan bakıldığında, modernist edebiyatın unsurlarını oluşturur. Mesela “yaşanmamış bir dünyaya öykünmek”, Peter Brooks'un bahsettiği “olası dünyalar” (*possible worlds*) arasından birini seçerek bunu kurgulamak anlamına gelir ve modernist anlamdaki gerçekçiliğin bir edimidir¹⁴. Yahut “dil oyunları” yaparak görünen gerçekliğin altını oymak modernist edebiyatın vazgeçemediği bir unsurdur. Mesela, Oğuz Atay, ünlü romanı *Tutunamayanlar*'ın bütün metnini aslında bir dil oyunundan, metin parçalarının parodize edilmesinden oluşan tek bir metin olarak kurgulamış olduğu yorumu genel olarak da paylaşılır¹⁵. Dolayısıyla Cündioğlu'nun hezeyanının arkasındaki mantık düşündürücüdür; zira her romanın ya da tasavvufi romanın böyle bir deneyim yaşatma gibi bir zorunluluğu yoktur.

¹¹ Aynı Adlı Eser, (a.a.e.), 4.

¹² A.a.e., 9.

¹³ A.a.e., 10.

¹⁴ Peter Brooks, *World Elsewhere*, Oxford University Press: (1999), 54.

¹⁵ Nurdan Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak*, Metis Kitap: (1999), 82.

Edward Said, analizinde, edebî olmayan ya da dominant dil(ler)i kullanmayan metinlerin kanon dışı kabul edildiği tespitinde bulunmuştur¹⁶. Cündioğlu'nun eleştirisi de tasavvufi bir kanon ile bağdaşır olma kriterini temel alır ancak, bu bağlamda, Said'in belirlediği netlikte hâkim bir tasavvufi edebiyat kanonu olup olmadığı, varsa bunun hangi eserlerden oluştuğu görelî ve oldukça tartışmalı meselelerdir. Buna karşın, Cündioğlu üzerinde genel bir uzlaşım olmayan bir kanona uymadığı için -Said'in analizi böyle bir kanon olsa bile bunun bir değerlendirme kriteri olmasına itiraz eder- esere otomatik bir ön yargıyla yaklaşmaktadır. Örneğin, eğer bu eser özelinde Cündioğlu tarafından varsayılan tasavvufi eser olma teamülleri yerine getirilmiş olsaydı; eleştirilemez olacaktı. Eleştiri noktası bu olduğunda akla, yazarın eleştirisinde geniş yer tutan “*Aşk* romanı bu şahsiyetler yerine başkalarını kullansaydı eleştirmen için böyle bir “sorun” ortaya çıkar mıydı?” sorusu da takılmaktadır. Dolayısıyla eleştirmen, estetik anlayıştan ibaret kıldığı ve kendi hakikat anlayışını dayattığı kültürel unsurların belirlediği bir edebîliği esere dayatmaktadır. Bu noktadan hareketle, Dücane Cündioğlu eleştirilerinde, eleştirel bilincin gerektirdiği kişisel yargılardan bağımsız bir eleştiriye kapısını baştan kapatmıştır, denebilir.

Şükrü Argın'ın *Aşk* romanına dair eleştirisinde Cündioğlu ile kıyaslandığında kurmacanın hakikatle olan ilişkisini önemli oranda tartıştığı ve eleştirisini romanın türsel nitelikleriyle temellendirdiği görülür. Buna rağmen, romana karşı “öfkesini” gizlemeyen eleştirmenin Şafak'a karşı hakaretamiz ifadeler kullanmaktan çekinmediği görülür. Argın'ın eleştirisinin Cündioğlu'nun eleştirisiyle birleştiği ve ayrıldığı yerler vardır. Cündioğlu, Kuran-ı Kerim'in yorumlanmasında “anakronizmler” yolu ile propaganda yapıldığını dile getirirken, Argın da karakterizasyon açısından romanı anakronik bulur. Ancak romanı içerik değil biçim üzerinden tartışması, Argın'ın eleştirisini Cündioğlu'nun eleştirisinden ayırıştırır. Argın, bir romanı “inandırıcı” kılan üç temel hakikatten birini; dış gerçekliğe işaret eden hakikati kurmadığı gerekçesiyle *Aşk*'ı eleştirir ve romanı, diğer hakikatleri kurmak noktasında da başarısız bulur. *Aşk*'ın ne iç tutarlılığı sağlayan hakikati, ne de büyük harfle yazılan ve Kafka'nın *Dönüşüm* adlı eserinin sezdirmediği epistemolojik hakikati kurabildiğini öne sürer. Eleştirmenin ele aldığı metni “*romance*” ve “*para-roman*” kavramlarının etrafında tartışarak, okur ve piyasa bağlantılarını kurduğu bir kültür endüstrisi içinde konumlandırma çabası, ilk bakışta akademik bir tartışma izlenimi bıraksa da, yapıtı konumlandırma biçimi ve yaptığı edebî/türsel ayrımlar tartışmalı görünür. *Aşk* romanını, *para roman* ile *pop roman* kavramlarının kesişim noktasında konumlandıran Argın, yazara merkezi bir rol biçerek okuru denklemin dışında bırakan bir taksonomi kurar. Örneğin “tür

¹⁶ Edward Said, “*The World, the Text and the Critic*”. Harward University Press: (1999.) 22.

romanlar” dediği metinleri, “edebî romanlar” dediği metinlerin altında sınıflandırır ve bunlar arasında dikey bir ilişki kurar ama bu sınıflandırmayı hangi kriterlere göre yaptığına dair bir dayanak göstermez. Edebiyatın son kertede hayal ve hakikat ile ilgili iken bir “tür roman” olan *pop romanın* fantezi ile ilgili olduğunu belirterek yaptığı sınıflandırmayı nihâileştirir. Elbette, her metin eleştirilebilir olmalıdır ama eleştirinin gittiği yer, yüksek/alçak edebiyat kategorilendirmesi ise eleştirileni değil; önce bu eleştirinin dayattığı hiyerarşinin ardındaki mantığın sorunsallaştırılması gerekir.

Argın’a göre *Aşk* romanının edebiyat âleminde konumlanmasının en önemli nedeni “çengel attığı” ya da daha doğru bir ifadeyle dünyevileştirdiği “tasavvuf, tarih ve maneviyattır”¹⁷. Eleştirmen, bu bağlamda çerçeve hikâye olarak nicel anlamda çok daha az yer işgal eden ve daha özensiz çizilmiş olduğunu düşündüğü Aziz ile Ella’nın aşkının neden Mevlana ile Şems’in yer aldığı gömülü hikâyeden daha hegemonik bir konumda olduğunu sorgular. Aziz ile Ella’nın hikâyesinin baskın olmasının nedenini, bunun *romance* türüne has özellikleri kendinde bulundurması ile açıklar. Argın’a göre, yapı olarak da birbirine açılan hikâyeler arasındaki ilişki, yazarın kutsallık deneyimini, romantik aşka açılan ve onu dünyevileştiren bir güzergâh olarak kullanması ile kurulmaktadır. Bu bağlamda eleştirmen, “yerinden koparılarak kutsanan aşkın söyleminin yeni romantik aşk teolojisi olarak baştan aşağı yeniden biçim”lendirilmesini, romandaki aşk temasının değişimiyle (uhrevi aşktan dünyevi aşka) paralel okumaktadır¹⁸. Eleştirmene göre, “Aziz ile Ella’nın aşk hikâyesinin sorgulanabilir ahlâksallığına rağmen gömülü hikâyedeki Mevlana ile Şems’in müte’al aşkına baskın olmasının nedeni, ilahi aşkın büyü bozumu”dur. Bu noktada, Argın’ın “sorgulanabilir ahlâksallığı olan aşk” yorumunun üstünde durulması gerekir. Yazarın kutsallık/dünyevilik ayrımı etrafında tartıştığı aşkları, moral değerler üzerinden karşılaştırması ilginçtir. Bu yorum eleştirmenin muhafazakar yönelimini ortaya koymaktadır. Ayrıca aşkın dünyevileştirilmesini roman dünyasına ait bir edim olarak tespit etmiş olması da hayli tuhaf görünür; zira bu boyutta kavrayamadığımız bir duygulanımı dünyevileştirmek roman türüne yeni bir işlevsellik yüklemektir ve bunun tartışmalı olacağı açıktır. Argın’ın romanın edimlerinden birini böyle tanımlaması, Cündioğlu’nun rasyonel algılarımızla bazı gerçeklikleri (tarihsel, sosyolojik ya da kadim insani) kavrama teşebbüsümüzün yetersizliğine dair yaptığı tespit ile örtüşür. Her iki eleştirmen de bunu belirttikten sonra, *Aşk*’taki yazarın niyetini bahsini ettikleri romana ait edimden ya da insani bir perspektif kaybından kolaylıkla ayırt ederler. Bunun ideolojik ya da pazar amaçlı olduğunu ileri sürerek, metne hiçbir gönderme yapmaksızın tartışır ki böyle bir eleştirinin kendisi ideolojiyle

¹⁷ Şükrü Argın “Umutsuz Ev Kadınlarına Sufiyane Tavsiyeler”, *Cumhuriyet*, 30,09, 2009.

¹⁸ Aynı Adlı Eser (A.a.e.).4.

ilişkilenmektedir. Çünkü yazarın kimi açıklamalarından çıkarsanabilecek bir niyetin metnin içinde gerçekleşip gerçekleşmediğini, öyleyse nasıl olduğunu incelemek gereğini duymazlar.

Mehmet Tekin, Cündioğlu gibi yapıtın biçimine değil içeriğine dönük bir eleştiri getirir. Eleştirisinde özellikle dikkati çeken *Aşk*'ı Susan Rubin Suleiman'ın ortaya attığı tezli roman kategorisi içinde değerlendirmeyi önermesidir. Bu argüman potansiyel bir eleştirinin yolunu açabilecekken Tekin, *Aşk* romanının tezini belirlemekte güçlük çeker. Karakterlerin dine yaklaşımındaki anakronik bakışından hareketle bu metin aracılığıyla işlenenin “dinler arası diyalog” ya da “medeniyetler ittifakı” olduğunu iddia ederek bir komplo teorisine prim verir. Oysa makalesinde öne sürdüğü başka bir argüman romanı konumlandırmak için kilit noktadır. Tensel aşkın “tasavvufi aşk söyleminin yerine ikame edilmesi ile elde edilen evrensel aşkın insanı ve dünyayı değiştirebileceği tezi”nin romanda işlenip işlenmediğine dair bir tezli roman tartışması yürütülebilir¹⁹.

Tekin'in de temas ettiği gibi Ella, Tanrı'dan hakiki bir aşk ister ki; bu, ilahi aşktır. Ancak niyaz edilen ve peşinden koşulan aşk, tamamen dünyevi ya da tensel bir aşktır. Okurda tamamen ilahi düzeyde yaşanacak bir aşk sunacağı beklentisi uyandıran *Aşk* bir illüzyon yapar ve okuru aslında ters köşeye yatırır. Bunun en somut örneği romanın sonunda karşımıza çıkar. Anlatıcı, “Ella için (...) bu erkeğin bedeni bir bedenden fazlası, bir mabetti” der²⁰. Ancak ters köşeye yatan yalnızca okur mudur, bilinmez; zira metinde Ella'nın, Aziz Zahara ile gayrimeşru ilişkisi ve tasavvufa vasıl olma olgusunun iç içe geçirilmesi söz konusu değilse de bu yönde bir çaba hissedilir. Mesela, Ella “Aziz yoksa sen Şems misin?” diye sorar.²¹ Buna karşın Aziz yaşarken ve tensel aşkın öznesiyken, doğrudan ona atfedilmeyen ilâhîlik ölümünden sonra daha belirgin bir biçimde ima edilir. Kefaretini çekerek ölen Aziz, böylece kelimenin asıl manasıyla bir “aziz” olarak betimlenir. Dolayısıyla ilahi bir aşk arayışının son bulduğu yer, Leyla ile Mecnun'daki gibi tensel aşk değil; ancak onsuz varılan bir nokta olur.

Tasavvufi romanın ulvi bir deneyime dönüşmesini bekleyen Cündioğlu'nun da, edebiyatı eğlenceden mutlak olarak ayırıp, mistik anlatının ancak sanatın sunduğu kutsal edebi deneyim içinde kavranabileceğini söyleyen Argın'ın da, romanın bir tezi olduğunu iddia eden ancak bunun ne olduğunu ortaya koyamayan Mehmet Tekin'in de eleştirilerinin odaklandığı yer, yazarın niyetidir. Said'in bahsettiği “eleştirel bir bilincin” önünü açabilecek yol, metnin içindeki dünyanın farkında olmak ve yazarsal niyeti, hâkim ideolojinin sunduğu verili, ahlaki kodlarla yargılamadan değerlendirmeyi gerektirir. Yazarsal niyeti

¹⁹ Mehmet Tekin, “Tuhaf Bir Tezli Roman: *Aşk*”. Türk Edebiyatı Araştırmaları Yayınları: (2009) 37.

²⁰ Elif Şafak, *Aşk*, (İstanbul:Doğan Kitap, 2007), 371.

²¹ Aa.e., 278.

sorgulamanın ötesine geçemeyen bir edebi eleştiri derinlikli bir analize yapamaz. Nitekim böyle bir okuma, bu eleştirilerde metin incelemesinin yetersizliğine koşut bir biçimde, hem metnin temsil mekanizmalarını inceleyen bir yakın okuma, hem de metin ile okur arasındaki etkileşimden ortaya çıkan manaya dair bağlamsal bir okuma yapılmasıyla mümkündür.

Aşk üzerine çıkan eleştiriler, muhafazakâr bir kültürün edebiyat alanı üzerindeki etkisi ve hısım bağlarını yeniden üreten gücünü ortaya koyar. Bu eleştiriye kışkırtan, genel toplumsal tahayyülde dünyaya ait olmadığı düşünülen tarihsel varlıkların roman türünün dünyeviliğine boyanmasıdır, ya da bahsi geçen eleştirmenlerin dediği gibi “yanlış boyanmış” olmasıdır. İlk süreç, roman türünün kendinden menkul tasavvuf etiketine ya da şahsiyetlerine aldırmandan metnin dünyevilik (*wordliness*) halini sonuna kadar taşıması ile ilişkilidir ve bu bütün romanlar için geçerlidir. Nasıl boyandığı ise söylenildiği gibi yazarın yetkinliği/yönelimiyle ilintilidir.

Eleştirmenlere göre *Aşk*’ı başka bir açıdan dünyevileştiren diğer süreç bu eleştirmenlerin eleştirilerini belirleyen asıl nokta olmuştur. Manevi bir deneyim olan müte’al aşkın, tensel aşkın bir unsuru haline getirilmesine yönelik eleştiri, *Aşk* romanına baştan sona hâkim olan tensel aşkın gelişmesi sürecinde manevi bir deneyimin araçsallaştırıldığı iddiasına dayanır. Bu durumda, bu önermenin karşılığını doğrudan metinde görebilmemiz gerekirdi. İlâhi unsuru, dünyevi aşkla temsil ederek evrensellik yakalamayı hedeflediğini söyleyen bir yazarın bunu metinde ne ölçüde gerçekleştirmiş olduğu sorusu, eleştirinin odağını yazarsal niyetten metne kaydıran bir sorudur ve bu bakımdan önemlidir. Eleştirmenlerin gerekçelendirmelerinde tutarsızlık ve yetersizliğin ortaya çıkmasının nedeni de bulur. Edebi eleştirinin temel gereği olan metni dayanak gösterme, metin odaklı bir okumada ortaya çıkan veri analizinin sonuçlarını karşılaştırarak ortaya konulması ile gerçekleşir. Bu eleştiriler, kritik süreçlerin atlandığını ve yazarsal niyetin metin üzerinden sorgulanmasını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, üretim şartları ve temsil mekanizmalarıyla *Aşk* seküler bir anlatı olarak dünyeviliğini, bu dünyeviliğin ne tür unsurlar içerdiğini ve bunların ne anlama geldiğini açık eden bir metindir. Bu yapının ürettiği edebi anlam, metinden hareket eden bir eleştiri tarafından ortaya çıkarılmayı ve tartışılmayı beklemektedir. *Aşk*’ın yayınlandığı dönemde muhatap olduğu eleştiriler, eleştirinin büyübozumudur. Metnin dünyeviliğini reddeden bir eleştiri, dünyevi olan ve olmayan veçheleri taşıyan metinle ilişki kuramaz ve bu ise eleştiriye kaçınılmaz olarak yazarsal niyeti sorgulayan kişisel önyargıların devrede olduğu bir alana hapseder. Çünkü metnin, yazarsal niyetten taşan bir fazlalığı ve çok yönlülüğü mevzuudur. Buna bigâne kalmak, yukarıda incelenen eleştirilerde görüldüğü gibi, eleştirmenin eleştiri nesnesi ile ilişkisini tek taraflı ve ideolojik bir hale getirmesiyle sonuçlanır.

Kaynakça

- Brooks, Peter, *World Elsewhere*, Oxford University Press: (1999), 54
- Compagnon, Antoine. *Literature, Theory and Common Sense*. Princeton: (Princeton University Press 2004), *Introduction*.
- Cündioğlu, Dücan. “Mevlana Şems ve Aşk”, “Aklın kaleminden kırk kurallı aşk”, “New age: Müzik ve dans ve dua”. *Yeni Şafak*, 25,04, 2009, Accessed at 21,12, 2017 <http://www.yenisafak.com/yazarlar/ducanecundioglu/mevlana-ve-ems-ve-ak-18331>.
- Edward W. Said, *The World, the Text and the Critic*. (Harward University Press,1999.) 23-50.
- Elif Şafak, *Aşk*. İstanbul: Doğan Kitap, 2009. “Elif Şafak’ın Yeni Romanı Aşk”. *Zaman gazetesi*, 4 Mart 2009.
- Foucault, Michel. “What is an Author?”, 1969 accessed on April 21, 2016, <http://english.colorado.edu/>
- Mehmet Tekin, "Tuhaf Bir Tezli Roman: *Aşk*". Türk Edebiyatı Araştırmaları Yayınları, 36, 2009.
- Nurdan Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak*, Metis Kitap: (1998), 43
- Susan Rubin Suleiman, *Authoritarian Fictions: The Ideological Novel as a Literary Genre*. (Princeton, 1983).
- Şükrü Argın, “Umutsuz Ev Kadınları İçin Sufiyane Tasviyeler”. 30, 2009, Cumhuriyet gazetesi.
- Taylor, Charles, *Sources of Self: The Making of Modern Identity*, Harward University Press: (1989)
-

Authors' Biographies

Nazmi Ağıl graduated from the English Language and Literature Department, Bosphorus University, Istanbul where he also received his PhD. Currently, he is working at the Department of English Language and Comparative Literature, Koç University as an Associate Professor. He has published several volumes of poetry, and translated some canonical works from English literature including *Beowulf*, *Sir Gawain and the Green Knight*, *The Canterbury Tales*, *The Rape of the Lock* and *The Prelude*, and wrote an academic book titled *Ekphrasis: Turkey and the West*.

Didem Arvas Balta 2012 senesinde İstanbul Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nden mezun oldu. Daha sonra aynı üniversitenin Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programı'na burslu olarak girmeye hak kazandı. Yüksek lisans tezi "Modernite içinde Yaşantılanan Bir Deneyim Olarak Örtünme" basılmaya layık görüldü. KONDA araştırma şirketiyle birlikte kimlik üzerine odaklanan birden fazla araştırma projesi yürüttü. 2013 senesinde Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı doktora programına başladı ve halen doktora tezi çalışmasına devam etmektedir.

Coşkun Liktör is a film critic and an Assistant Professor in the Department of American Culture and Literature at Haliç University, where he teaches courses on film studies, popular culture, American novel, American poetry and English literature. After studying philosophy at Boğaziçi University for several years, he received his BA degree in American Culture and Literature from Haliç University. Having received his MA degree in American Culture and Literature from İstanbul University, he completed his PhD in Cinema and Media Research at Bahçeşehir University. He has published articles on cinema and literature in such academic journals as *Sinecine Journal of Film Studies* and *Moment Journal of Cultural Studies*. He regularly writes film reviews for *Altyazı Monthly Cinema Journal*, published by Boğaziçi University Mithat Alam Film Center, as well as for *Yeni Film Journal*.

Catherine MacMillan Catherine MacMillan is an Associate Professor at the Department of English Language and Literature in Yeditepe University (Istanbul). She obtained her PhD (in European Studies) from Marmara University in 2008. In addition to literature, her research interests include Turkey/EU relations and populism in the EU, particularly from a discourse perspective.

Ayşem Seval is an Assistant Professor of English at İstanbul Kültür University, Turkey. She teaches courses on Renaissance literature, classical and contemporary drama and literary theory. Her current research concentrates on the ethics and aesthetics of the idea of tragic in literature and philosophy. Her secondary interests include contemporary British drama, Renaissance studies and gender studies.

Ayşegül Turan is an Assistant Professor of English Literature at İstanbul Kültür University. She received her B.A. and M.A. from Boğaziçi University, Department of Western Languages and Literatures, and her PhD from Washington University in St. Louis, Comparative Literature. Her research interests include Anglophone postcolonial literatures, Middle Eastern literatures, narrative theory and film studies.

Defne Türker Demir received her BA in Western Languages and Literatures from Boğaziçi University, her MA in English Language and Literature from Doğuş University, and her PhD in American Culture and Literature from İstanbul University, Turkey. At present she is an Assistant Professor at Kültür University, teaching at the Department English Language and Literature, with a focus on Post-Colonial and Post-Modern Literatures. She has presented at conferences, and visited universities and institutes as an invited speaker in the US and Europe, giving talks mainly on Cultural History. Her research and publications focus on self-writing and ethnicity. She has published book chapters in the US, in France, and in Turkey.